

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نوره مفیدی

تاریخ: ۱۷ آبان ۸۹

موضوع کلی: مقدمات

مصادف با: ذی الحجه ۱۴۳۱

موضوع جزئی: سیر تدوین حدیث نزد اهل سنت

جلسه:

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

آغاز تدوین حدیث:

تا اینجا ما عرض کردیم که موانع عدیده‌های بر سر راه جمع آوری حدیث و تدوین روایات نبوی وجود داشت که مجموعاً این عوامل و موانع باعث شد که تقریباً تا نیمه دوم قرن دوم به طور مشخص حدیث تدوین نشود، البته این از دیدگاه اهل سنت است. از زمان روی کار آمدن عمر بن عبدالعزیز (۹۹-۱۰۱) که خلافتش حدود دو سال و پنج ماه طول کشید به دستور او کتابت و تدوین حدیث شروع شد استدلال او این بود که باید علم علما حفظ شود و برای اینکه جلو از بین رفتن علم علما گرفته شود دستور داد که بخشنامه رسمی برای تدوین احادیث صادر شود و این باعث شد که در تمام بلاد اسلامی مسئله تدوین حدیث به عنوان یک کاری که رسماً باید پیگیری شود دنبال شد لذا اهتمام به تدوین حدیث بیشتر شد و این زمان در واقع زمانی بود که برای پیروان اهل بیت (ع) هم فرصت مناسبی را فراهم کرد، چون پیروان اهل بیت در طول این سالها دست از کتابت حدیث برنداشته بودند، منتهی موانعی وجود داشت که نمیشد خیلی علنی باشد و چون در این زمان موانع برداشته شد کتابت حدیث در بین اهل بیت (ع) گسترش بیشتری پیدا کرد البته در بعضی از منابع تاریخ جمع و تدوین حدیث را مؤخر از این زمان ذکر کرده‌اند اما اجمالاً حق این است که در اوائل نیمه اول یا اواخر نیمه اول قرن دوم هجری این اتفاق افتاد و چیزی به عنوان نهضت تدوین حدیث در آن زمان شکل گرفت.

عوامل شکل گیری نهضت تدوین حدیث:

عامل اول: دستور عمر بن عبدالعزیز مبنی بر تدوین حدیث.

عامل دوم: ضعف و سستی انتقال خلافت از بنی امیه به بنی عباس که در همان ایام این انتقال صورت گرفت و این باعث شد که مشکلاتی که وجود داشت برطرف شود، خود اهل سنت هم به فکر تدوین حدیث افتادند و در کنار این، اهل بیت هم فرصت ویژه‌ای پیدا کردند تا بعد از سالها به این مسئله به صورت علنی بپردازند.

عامل سوم: نیاز دستگاه خلافت عباسی به انتشار احادیث. آنها برای مشروعیت بخشیدن به دستگاه خلافت و اینکه این خلافت را از پیامبر به ارث برده‌اند و آنان وارثان پیامبرند، نیاز به این احادیث داشتند تا خلافت خود را

مشروعیت بدهند، یک راه این بود که سنت و احادیث پیامبر را توسعه بدهند و این موجب میشد که نظر عامه مردم به اینها به عنوان وارثان خلافت پیامبر جلب شود و مؤثر هم بود.

سؤال: چرا در زمان خلافت علی (ع) منع کتابت حدیث برداشته نشد؟

استاد: در زمان خلافت علی (ع) جریان منع کتابت حدیث در بین مردم رسوخ پیدا کرده بود و زمینه برای برداشتن این منع در بلاد اسلامی فراهم نبود، علاوه بر این عده زیادی از اصحاب هم با این کار مخالف بودند. پس با اینکه علی (ع) خلیفه بود و اراده این کار را هم داشتند ولی زمینه برای برداشتن منع کتابت حدیث وجود نداشت. البته فعالیتهائی صورت گرفت ولی گرفتاریهای زیادی که در این دوره برای ایشان پیش آوردند باعث شد خیلی توسعه پیدا نکند. **نتیجه:** اینکه عوامل سه گانه فوق باعث شد تا نهضت تدوین حدیث شکل بگیرد و آغازی باشد برای نوشتن کتابها و جوامع حدیثی و این حرکت منجر به شکل گیری و تولد جوامع روایی شد.

نکته: ترتیب تدوین حدیث اول اصل یا مصنف یا کتاب بود که بعداً تبدیل شد به جوامع روایی و بعد از آن مجامع روایی.

مهمترین منابع حدیثی اهل سنت:

منبع اول: موطأ ابن مالک که مالک بن انس حمیری (۹۳-۱۷۹) آن را نوشته است، کتاب موطأ مشتمل بر ۱۰۰۰ حدیث میباشد که البته نقلهای مختلفی در تعداد احادیث آن شده است. اختلافی که در تعداد احادیث موطأ و کتابهای دیگر بوجود آمده بخاطر این است که در آن ایام، استنساخ امر رایجی بوده و نسخه برداریهای متعددی از این کتاب و کتابهای مشابه شده و در موقع استنساخ، گاهی خود نویسنده بعضی احادیثی را که به نظر میرسیده تکراری باشد حذف میکرده و یا روایاتی را اضافه میکرده، که این امر باعث ایجاد اختلاف در تعداد احادیث شد. احادیثی هم که در این کتاب آمده، هم از صحابه و هم از تابعین نقل شده و اینطور نیست که تمام آنها از پیغمبر نقل شده باشد. به نظر خود مالک تمام احادیث این کتاب صحیح میباشد، چون مراسیل را هم صحیح میدانند. اما وجه اینکه اسم این کتاب را موطأ گذاشت شاید این بوده که با توجه به معنای لغوی آن، موطأ به معنای ممهّد و منقّح می باشد یعنی چیزی که برای جمع احادیث نبوی آماده و مهیا شده است. ابن مالک قیاس را باطل میدانست و معتقد بود که فقط باید به روایات تمسک بجوئیم. نکته دیگری که خوب است اشاره شود این است که شاید بیش از پانزده شرح بر این کتاب نوشته شده و هم اکنون هم جزء منابع عمده روایی اهل سنت به شمار میرود.

منبع دوم: صحاح سته که عبارتند از: صحیح بخاری، صحیح مسلم، سنن ابنماجه، سنن ابیداود، سنن ترمذی، سنن نسائی.

بررسی صحاح سته:

صحیح بخاری: نام کتاب «الجامع الصحیح» است که شهرت پیدا کرده به صحیح بخاری، نویسنده آن ابو عبدالله محمد بن اسماعیل بخاری (م ۲۵۶ ه.ق) میباشد و متجاوز از ۷۰۰۰ حدیث در این کتاب ذکر شده است. نقل شده که بخاری این احادیث را از بین ۶۰۰،۰۰۰ حدیث انتخاب کرده است و نوشتن این کتاب شانزده سال طول کشیده است. بخاری از شاگردان احمد بن حنبل بوده و نزد او تلمذ کرده است. از بین صحاح سته، صحیح بخاری شهرت بیشتری داشته و شروح زیادی هم بر آن نوشته شده تا جائیکه بیش از هشتاد شرح و تعلیقه بر صحیح بخاری نوشته شده است لذا الان هم مهمترین جامع حدیثی که اهل سنت به آن استناد میکنند صحیح بخاری میباشد.

بحث جلسه آینده: ادامه ذکر مهمترین منابع حدیثی اهل سنت و بررسی آنها بحثی است که در جلسه آینده بیان میشود.

«والحمد لله رب العالمین»